

BALMES Jaime Luciano — filozof, socjolog, apologeta, pisarz polityczny; ur. 28 VIII 1810 w Vich w Katalonii, zm. 9 VII 1848.

W szesnastym roku życia rozpoczął studia na Uniwersytecie w Cervera, gdzie gruntownie zapoznał się z dziedzictwem myślowym Akwinaty, Kajetana, Bellarmina oraz Suareza. W 1834 otrzymał święcenia kapłańskie, w rok później doktoryzował się z teologii. Od tej pory przebywał na przemian w rodzinnym Vich i w Barcelonie oraz Madrycie.

Główne dzieła B.: *Consideraciones politicas sobre la situación en España* (Ba 1840); *La religion demostrada al alcance los niños* (Ba 1841); *Observaciones sociales, politicas y economicas sobre los bienes del clero* (Vich 1840, Ba 19542); *El protestantismo comparado con el catolicismo en sus relaciones con la civilización europea* (I–IV, Ba 1842–1844, 1845²; *Katolicyzm i protestantyzm w stosunku do cywilizacji europejskiej*, I, Lw 1873); *Cartas a un escéptico en materia de religión* (Ba 1846) oraz poświęcone całkowicie problematyce filozoficznej — *El criterio* (Ba 1845, Ma 1960⁸); *Filosofia fundamental* (I–IV, Ba 1846, 1868⁴) oraz *Curso de filosofia elemental* (I–IV, Ba 1847). Krytyczne wydanie dzieł B. znajduje się w: *Obras completas* (I–XXXIII, Ba 1925–1927) oraz w krytycznym wydaniu poprawionym: *Obras completas* (I–VIII, Ma 1948–1950).

W swojej myśli filozoficznej stanął B. na stanowisku konieczności podjęcia swoistej syntezy tomizmu (uważał się za tomistę) z innymi nurtami filozoficznymi, przede wszystkim Leibniza, Kartezjusza i Reida. Wychodząc od myśli św. Tomasza z Akwinu i inicjując rozwój badań nad scholastyką chciał przybliżyć tomizm jako doktrynę filozoficzno-teologiczną mentalności naukowej XIX w. i wystąpić w ten sposób w opozycji do szerzących się nurtów: empiryzmu, sceptycyzmu, sensualizmu, niemieckiego idealizmu panteistycznego oraz filozofii Kanta. Myśl B. była na wskroś eklektyczna. Stojąc na stanowisku realizmu teoriopoznawczego, w punkcie wyjścia przyjmował, jako oczywistą, tezę Kartezjańską „cogito ergo sum”, podpierając ją pewnikiem pochodzącym od Reida, iż o istnieniu nas samych oraz otaczającego nas świata przekonuje zdrowy rozsądek (postuluje tu także konieczność oparcia się na zakładanych przez Kartezjusza „ideach jasnych i wyraźnych” oraz na zasadzie niesprzeczności jako fundamencie oczywistości). Tak więc istnienie człowieka-podmiotu oraz istnienie rzeczywistości wobec niego zewnętrznej jest podstawą oczywistości i punktem wyjścia wskazywania na niepowątpiewalne kryterium prawdy. Rozróżnia tu B. pojęcia: prawdy i pewności. Prawda jest wyrażeniem zgodności porządku idealnego z rzeczą, pewność zaś jest myślną akceptacją prawdy. Jeśli chodzi o pewność, to jest ona dwojakiego rodzaju — ogólnoludzka (nabywa się ją spontanicznie, instynktownie) i filozoficzna (będąca owocem refleksji intelektualnej). Prawda natomiast może być idealna bądź realna. Pierwsza dotyczy świata faktów, rzeczywistych konkretów, druga — świata praw logiki (najważniejsza jest tu zasada niesprzeczności), faktów możliwych. Poznanie faktów idealnych (idei ogólnych) nie prowadzi do prostego stwierdzenia faktów realnych. Prawdy idealne (jako ogólne i konieczne) znajdują swoje ostateczne uzasadnienie w Bogu, który jest przyczyną ich istnienia. B. wyrażał przekonanie, że obiektywność poznania wykracza poza domenę filozofii i należy bardziej do dziedziny zdrowego rozsądku. Dlatego postulował potrzebę uzgadniania pewności filozoficznej z pewnością ogólnoludzką. Na tej podstawie sformułował teorię „trzech prawd podstawowych”, rozumianych jako niezawodne kryteria

pewności. Są nimi: afirmacja faktu istnienia, zasada niesprzeczności (podstawa oczywistości) oraz podstawowy „instykt intelektualny” jako „mechanizm” gwarantujący poznanie obiektywne.

Największą zasługą B. jest zwrócenie uwagi na zagadnienia epistemologiczne, ukierunkowane w dużej mierze na odpieranie idealizmu (apologetyczny rys myśli B.), przede wszystkim Kanta, ale także idealistycznych implikacji systemu Kartezjusza. Wszelkie dostępne człowiekowi typy poznania traktował B. jako reprezentacje, dzieląc je na: reprezentacje identyczności (przedstawienie rzeczy samej w sobie), przyczynowości (skutki będące obrazem przyczyny) oraz reprezentacje ideatywne (sam akt poznawczy w relacji do przedmiotu).

Program pracy filozoficznej nakreślony przez B. przyczynił się do ożywienia filozoficznej myśli chrześcijańskiej nie tylko w Hiszpanii (działa tu instytut poświęcony jego pamięci — Balmesiana, wydający periodyki: „*Analecta sacra Tarraconensia*” oraz „*Bibliografía hispánica de ciencias histórico-eclesiásticas*”), ale także we Włoszech, Niemczech i Francji.

W poglądach z zakresu socjologii, historiozofii i teorii polityki głosił B. potrzebę więzi chrześcijańskiej pomiędzy protestantyzmem i katolicyzmem. Dostrzegał i podkreślał przemożny wpływ Kościoła katolickiego na trwały rozwój i kształt cywilizacji zachodniej. Opowiadał się zdecydowanie za demokratycznym modelem ustrojów państwowych, ale z zachowaniem władzy zwierzchniej. Potępiał niesprawiedliwy podział dóbr materialnych oraz brak poszanowania słusznej autonomii osoby ludzkiej.

Bibliografia: M. Prados y Lopez, *B., el buen amigo de la verdad*, Ma 1951; E. V. Feliú, *Sistematización del pensamiento de B.*, Ma 1952; H. Auhof, *Die Soziologie des Jakob B.*, Mn 1953; I. Casanovas, *Apologética de B.*, Ba 1953; L. Riba, *Balmes*, Vich 1955; F. Gonzalez Cordero, *El instinto intelectual fuente de conocimiento. Doctrina de B. sobre el instinto ciego, su critica y valoración en el orden ético*, Ma 1956; A. Munoz Alonso, *Principios y fundamento de la filosofía de B.*, Ma 1961; T. Tusquets, *Jaime B., son système philosophique*, P 1962; F. Sainz de Robbes, *Jaime B.*, Ma 1964; T. Alesanco, *El instinto intelectual en la epistemología de Jaime B.*, Sal 1965; J. Riezu, *El pensamiento sociológico de Jaime B.*, *Estudios filosóficos* 15 (1966), 529–540; G. Fraile, T. Urdanoz, *Historia de la filosofía*, Ma 1972, 96–99; Krąpiec Dz VIII 9–15.

Jerzy Tupikowski